

Länstyrelsen
Örebro län

Raoul Hjærtström
Direkt: 019/19 30 68
raoul.hjartstrom@t.lst.se
Fax: 019/19 30 26

Örebro
NA

2272 P.15

BESLUT
2003-12-05

L1979¹⁽⁴⁾

Dnr: 432-02455-1989

H016 Handel = bankhusen
A 242 Bank

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIÉAMBETET

antikvarieämbetet

Ink. 2003 -12- 29

Dnr. 315-42-2003

Byggnadsminnesförklaring av F.d. Riksbankshuset i Örebro, Kv Rådhuset 2, Nikolai församling, Örebro kommun, Närke

(3 bilagor)

BESLUT

Med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. förklarar Länstyrelsen F.d. Riksbankshuset i Örebro, Kv. Rådhuset 2 i Nikolai församling, Örebro kommun, som byggnadsminne.

Med stöd av 3 kap 2 § kulturminneslagen meddelar Länstyrelsen samtidigt följande *skyddsbestämmelser*:

Den på kartan markerade delen av byggnaden (fylld), får inte rivas, vare sig i sin helhet eller delar därav.

Den på kartan markerade delen av byggnaden, (fylld), får inte byggas till, byggas om, eller på annat sätt förändras till sin exteriör.

Den på kartan markerade delen av byggnaden, (fylld), skall underhållas på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet skall ske med material och metoder som är anpassade till byggnadens egenart.

Vid förändring av exteriören på gårdsbyggnaden, markerad med punkter på bifogad karta, skall samråd ske med Länstyrelsen.

Den obebyggda delen av fastigheten (gården), på kartan markerad med streck, skall hållas i ett sådant skick att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas.

2004-01-09 beslutad Mf
Länstyrelsen U6 = BM-reg. A. af J. / hr

Upplysningar:

Länsstyrelsen lämnar råd ifråga om underhållet av byggnaderna.

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § kulturminneslagen lämna tillstånd till att byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsföreskrifterna.

REDOGÖRELSE FÖR ÄRENDET

Fråga om byggnadsminnesförklaring väcktes 1988-06-26 av Örebro Hembygdsförening.

Länsstyrelsen har 1998 gjort en kulturhistorisk utredning av byggnaden.

Byggnaden ägs av W-Invest Fastigheter AB, Örebro. Bolaget har 2003-11-12 godkänt byggnadsminnesförklaringen med tillhörande skyddsbestämmelser. En särskild PM har upprättats som förtydligar Länsstyrelsens syn på den framtida hanteringen av byggnadsminnet.

Riksantikvarieämbetet har under hand (överläggning 2003-09-29 med 1:e antikvarie Jan Karlsson) tillstyrkt byggnadsminnesförklaringen och utformningen av skyddsbestämmelserna.

Samråd har också skett med Konsthögskolans arkitekturskola, professor Frederic Bedoire, som tillstyrkt byggnadsminnesförklaringen.

MOTIVERING

Byggnaden ligger inom den del av centrala Örebro som enligt beslut av Riksantikvarieämbetet 1987-11-05 är av riksintresse för kulturmiljövården. Den finns upptagen i det bevarandeprogram för innerstadens kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse som antagits av Örebro kommunfullmäktige 1988-09-29.

Sveriges första bank etablerades under 1650-talet i privat regi. Den omvandlades ett tiotal år därefter till en helt statlig bank, Riksbanken. Riksbankens verksamhet förändrades sedan kontinuerligt fram till 1897, då

den blev en renodlad centralbank. Riksbanken blev då "bankernas bank" med monopol på sedelutgivning.

1800-talets slut och 1900-talets början är den mest framträdande bankbyggnadsepoken i Sverige. Över hela landet uppförde provinsbankerna arkitektoniskt påkostade bankbyggnader med representativa lägen i städernas centra. Riksbanken beslöt då att inrätta filialkontor i residensstädernas, och Örebro fick sitt riksbankkontor 1899. Byggnaden fick ett centralt och representativt läge i slottets närhet, och i samma kvarter som Rådhuset, stadens administrativa centrum.

Örebros riksbankhus uppfördes efter ritningar av arkitekten Aron Johansson (1860-1936). Han var den förste svenske arkitekt som specialiserat sig på bankbyggande, och hans mest kända verk är Riksbankens F.d. huvudkontor och Riksdagshuset på Helgeandsholmen. Aron Johansson använde sig ofta av historiserande arkitekturstilar i sina bankbyggnader. För riksbanken i Örebro valde han en elegant nybarock, och byggnaden är en av de få representanterna för denna stil i Örebro. Exteriören är med sin pilasterindelade fasad, smyckad av kartuscher och festonger, också influerad av stormaktstidens påkostade barockpalats.

Utöver själva banklokalen innehöll byggnaden också en bostad för bankdirektören som omfattade hela andra våningen. Byggnaden fungerade som riksbankskontor fram till hösten 1987, då Riksbanken flyttade in i en ny bankbyggnad i staden.

Aron Johansson var en av sin tids skickligaste och mest anlitade bankarkitekter i landet. Riksbankens hus i Örebro blev också mycket uppskattat av sin tid, och bedöms idag från ett riksperspektiv vara ett av bankens arkitektoniskt mest genomarbetade och eleganta kontor.

Byggnaden har en välbevarad exteriör med i det närmaste oförändrade gatufasader och ursprunglig färgsättning. De kompletteringsbyggnader som uppförts under 1990-talet är påfallande väl anpassade till bankbyggnadens stil och allmänna karaktär.

F.D. Riksbankshuset är också en karaktärsbyggnad i Örebros kulturhistoriskt mest framträdande stadsmiljö där slottet är centralpunkten. Dess värde i stadsbilden understryks av att det representerar en för Örebro ovanlig arkitekturstil, nybarocken.

Genom sitt stora arkitektur- och stadshistoriska värde, och välbevarade ursprungliga karaktär fyller F.d. Riksbankshuset väl kraven i 3 kap 1 § kulturminneslagen – ”synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde” – för att skyddas och bevaras som byggnadsminne.

Detta beslut kan överklagas hos Länsrätten i Örebro län.

Beslut i detta ärende har tagits av styrelsen. I beslutet deltog landshövding Gerd Engman jämte ledamöterna Massimo Montanari, Helena Wilhelmsson, Mats Sjöström, Bo Rudolfsson, Göran Arveståhl, Britt-Marie Karlsson, Sören Larsson, Sören Gunnarsson, Margareta Karlsson och Inger Högström-Westerling.

I den slutliga handläggningen av detta ärende deltog även länsassessor Martine Christensen.

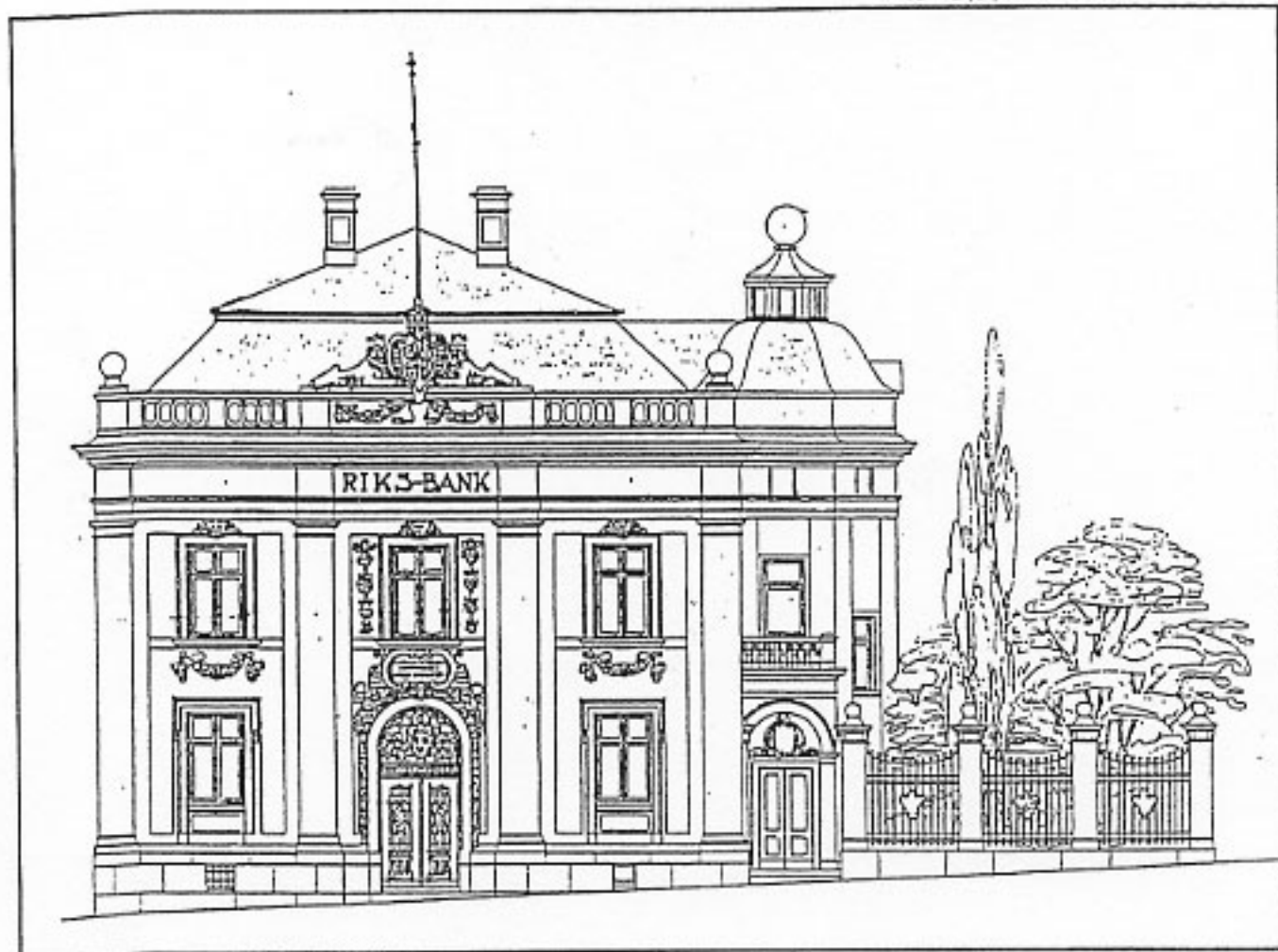

Gerd Engman
landshövding

Raoul Hjartström
bitr länsantikvarie

Bilagor
Besvärshänvisning
PM, Länsstyrelsen, 2003-11-04
Karta

Kopia till
Riksantikvarieämbetet
Lantmäterimyndigheten i Örebro län
Örebro läns museum
Örebro kommun
Professor Frederic Bedoire, Konsthögskolan, Stockholm
Lst/Bmreg

432-02455-1989

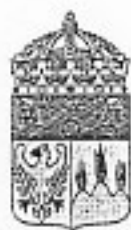

F D RIKSBANKSHUSET

Rådhuset 2, Nikolai församling, Örebro, Närke

Utredning för byggnadsminnesförklaring 1998

Anna-Karin Ericson

Länsstyrelsen
Örebro län
Kulturmiljövård 1998

INNEHÅLL

SID

UTREDNING FÖR BYGGNADSMINNESFÖRKLARING AV FD RIKSBANKSHUET	1
Bakgrund	1
Historik	1
Byggnadsbeskrivning	2
Kulturhistorisk värdering	4
Förslag till skyddsföreskrifter	5
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	6
BILAGOR	7

Framsida: Originalritning av Aron Johansson daterad 1897.

Fotograf är ,om inte annat anges, Anna-Karin Ericson, länsstyrelsen.

UTREDNING FÖR BYGGNADSMINNESFÖRKLARING AV F D RIKS- BANKSHUSET

Adress: Köpmangatan 4
Fastighetsbeteckning: Rådhuset 2
Kvarter: Rådhuset
Församling: Nikolai
Kommun: Örebro
Landskap: Närke

Ägare: W-invest, Anders Willerman

Bakgrund

1988 väckte Örebro hembygdsförening fråga om att förklara f d riksbankshuset som byggnadsminne.

F d riksbankshuset är beläget i del av centrala Örebro som är av riksintresse för kulturmiljövården (nr 20 i T-län). Byggnaden finns upptagen i Örebro kommuns bevarandeprogram för innerstaden från 1988 och tillhör kategori B "byggnader av högt kulturhistoriskt intresse sett från lokal synpunkt", d v s byggnader som inte omfattas av kulturminnesvårdens speciallagstiftning. Vidare är byggnaden idag åsatt bevarandebeteckningen Q i gällande detaljplan. Bevarandebeteckningen skyddar främst tak och gatufasader.

Historik

Sveriges första bank

Sveriges första bank startades av en privatperson, Johan Palmstruch, en adelsman som 1656 etablerade Stockholms banco. Banken var världens första sedelutgivande kreditinstitut. En alltför stor sedelutgivning blev dock bankens fall och 1668 rekonstruerades den som en helt statlig bank. Riksbankens verksamhet förändrades sedan ett antal gånger fram till 1897 då den blev en renodlad centralbank genom att avveckla sin konkurrerande bankverksamhet med de privata bankernas rörelser. Riksbanken blev nu "bankernas bank" med monopol på sedelutgivning.

Örebro får ett riksbankshus

Det sena 1800-talet och 1900-talets början är det ojämförligt viktigaste bankbyggnadsskedet i Sverige. Detta är provinsbankernas tid och runt om i Sverige uppförde de stora kontoren påkostade bankpalats. Riksbanken beslöt att inrätta filialer i residensstäderna vilket innebar att även Örebro år 1899 fick ett riksbankskontor. Bankbyggnaderna placerades ofta i närheten av stadens torg där borgerskapet av tradition haft sitt centrum. För riksbanken i Örebro valdes ett

centralt och representativt läge med fri utsikt mot slottet i samma kvarter som rådhuset och i närheten av stadens största torg.

Aron Johansson

Örebro riksbankshus uppfördes efter ritningar daterade år 1897 av Aron Johansson som var den första svenska arkitekten som specialiserat sig på banktekniska frågor. Sin kunskap om bankbyggnader hade han tillägnat sig under en studieresa till Kontinenten och England. Aron Johansson kom att bli en flitigt anlita bankarkitekt. Hans mest kända verk är riksbankens huvudkontor och riksdagen på Helgeandsholmen i Stockholm som uppfördes under samma period som Örebro riksbankskontor. Aron Johansson använde sig ofta av historiserande arkitekturstilar i sina bankbyggnader. För riksbanken i Örebro valde han en elegant nybarock och byggnaden är en av de få representanterna för denna stil i Örebro. Exteriören med sin pilasterindelade fasad smyckad med festonger och kartuscher är influerad av stormaktstidens påkostade barockpalats som utstrålade makt och soliditet.

Senare renoveringar och ombyggnader

Byggnaden fungerade som riksbankskontor fram till hösten 1987 då riksbanken flyttade in i nya lokaler i Örebro. Efter en renovering och ombyggnad 1990 av fastigheten flyttade en konsthandel in i den gamla banklokalen. Idag hyser byggnaden åter en bank på bottenvåningen, nämligen Provinsbanken Närke. Banklokalen har renoverats i en stil som påminner om äldre banklokaler utseende med bröstpaneler och stuckatur. Den gamla bankdirektörsbostaden var ursprungligen mycket påkostad med vackra kakelugnar och en riklig stuckatur. Av detta finns idag ingenting kvar. Den nuvarande privatbostaden är helt moderniserad och har dessutom utökats och omfattar delar av den nyinredda vindsvåningen där det även finns kontorslokaler för företaget W-Invest som också är ägare till byggnaden.

Under vintern 1998 har en förbindelsegång mellan banklokalerna och garaget på gården tillkommit. Detta har medfört att en öppning tagits upp i murverket på riksbankshuset. Ytterligare takfönster planeras även att tas upp på vinden och för att gården ska bli mer skyddad tänker man uppföra en mur istället för dagens gallerstaket.

Byggnadsbeskrivning

Riksbankshuset är uppförd i två våningar samt vind och källare. Banksalen är belägen på bottenvåningen och på övervåningen fanns ursprungligen bostad för bankdirektören. Alla riksbankens avdelningskontor byggdes med bostad för direktören. Detta var praktiskt eftersom man på så vis hade passning av bankens dyrbarheter dygnet runt. Byggnadsmaterialet är tegel som är putsat och avfärgat i sandstensgult. De ornamentala utsmyckningarna, som först var tänkta att utföras i cement, är gjorda i Gotlandssandsten och Yxhultskalksten. Sockeln är av slät kvaderstenshuggen granit. Fasaden delas in av ljusgrå putslisener. Bottenvåningen har välvda gallerförsedda fyrluftsfönster med gråmålade senare insatta fönsterbågar. Ovanför övervåningens korspostfönster finns kartuscher och under fönstren pryds fasaden av festonger i form av fruktklasar.

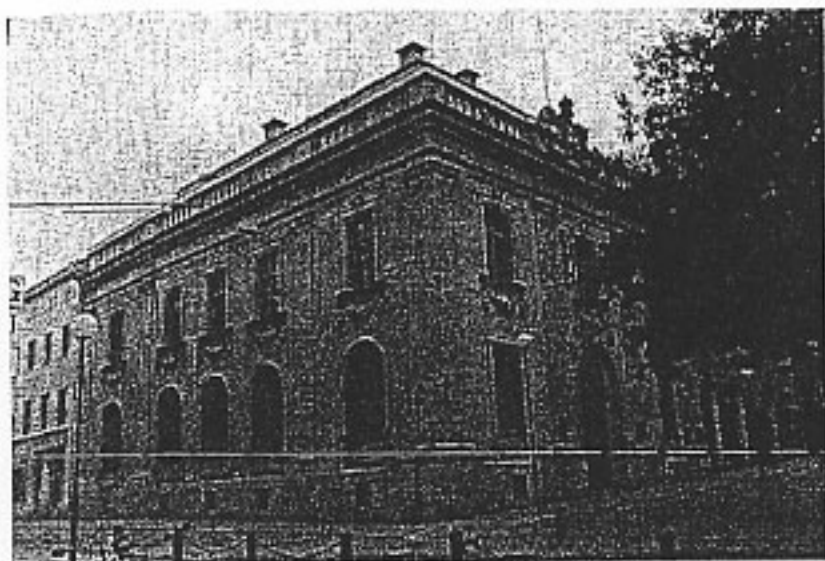
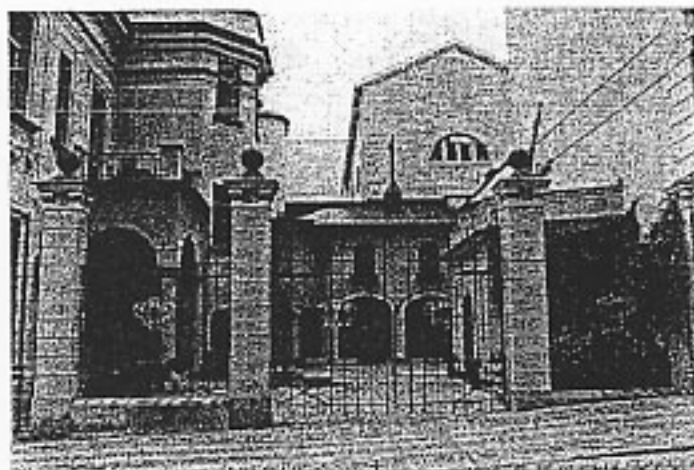

Bild 1. Riksbankshuset sett från nordost.

Huvudfasaden är belägen mot Engelbrektsgatan. Porten omges av en välvd sandstensportal som avslutas av en girland av ekblad och ekollon. Portalen kröns av en kartusch med byggnadsåret 1899 skrivet med romerska bokstäver. Mellan kransgesims och takgesims finns ett slätt parti med ordet "RIKSBANK" i guldbokstäver. Fasaden avslutas med en genombruten kalkstensbalustrad. Vid en renovering och ombyggnad av fastigheten 1990 glasades mellanrummen i balustraden för att fungera som ljusinsläpp för den nyinredda vindsvåningen. Huvudfasadens balustrad bryts av på mitten av två tronande lejon som håller upp riksvapnet. Mansardtakets falsade plåt är grönmålad för att efterlikna koppar.

Mot Engelbrektsgatan finns en liten gatstensbelagd gård med springbrunn samt väl anpassade lägre tillbyggnader som tillkom 1990 och 1998. Mot gården finns även ett sexkantigt trapphus med karnisformad takhuv i plåt. Gårdsentrén har en balkongförsedd överbyggnad.

Bilderna 2-3. Entrédörr och gård.

Banksalen nås via huvudentrén från Engelbrektsgatan. Själva banksalen vetter mot Köpmangatan. Bankdirektörens rum var ursprungligen beläget i det sydöstra hörnrummet innanför banksalen. Idag är detta rum uppdelat på två mindre rum. I arbetsrummen är taken sänkta, men banksalen har kvar sin imponerande takhöjd och stuckatur samt två marmorerade pelare

med joniska kapital. Bröstpanelerna är idag ådringsmålade liksom dörrar, fönster- och dörrfoder. Två ursprungliga kassavalvsdörrar finns bevarade, en i banksalen och en innanför det forna bankdirektörsrummet. Det stora kassavalvet är liksom tidigare beläget i källaren, men trappan som leder ned till kassavalvet är ny och har en annan placering än den gamla.

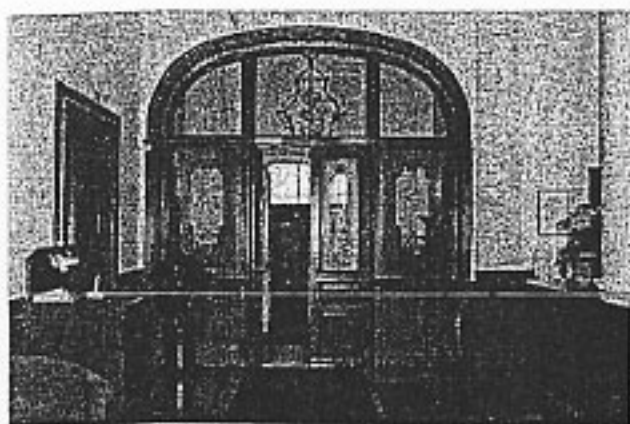

Bild 4. Glasat entréparti i bankhall.

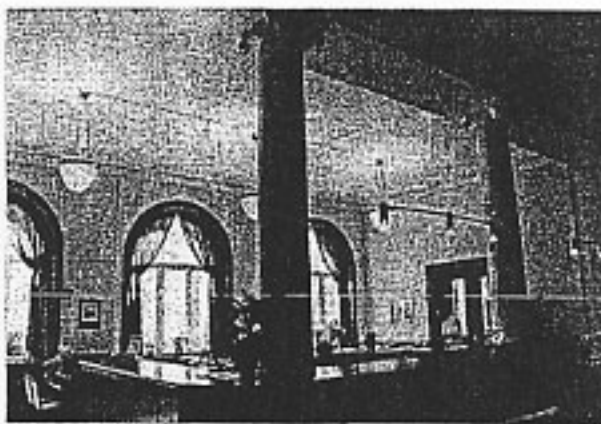

Bild 5. Bankhallen.

Kulturhistorisk värdering

En av riksbankens elegantaste byggnader

Riksbankshuset är uppfört 1899 efter ritningar av Aron Johansson som var en av dåtidens skickligaste och mest anlitade bankarkitekter. Byggnaden har en välbevarad exteriör med nästan helt orörda gatufasader och färgsättning i enlighet med den ursprungliga.

Byggnaden är vidare en mycket god representant för den eleganta nybarocken och var redan av sin samtid uppskattad. I tidskriften Arkitektur 1901:2 får riksbanken mycket fin kritik: "...har dock arkitekten förstått att med de till buds stående medlen utforma en lika monumentalt värdig byggnad som konstnärligt fint genomförd anläggning." Även den dåvarande stadsarkitekten i Örebro, Magnus Dahlander var imponerad av Johanssons riksbankshus.

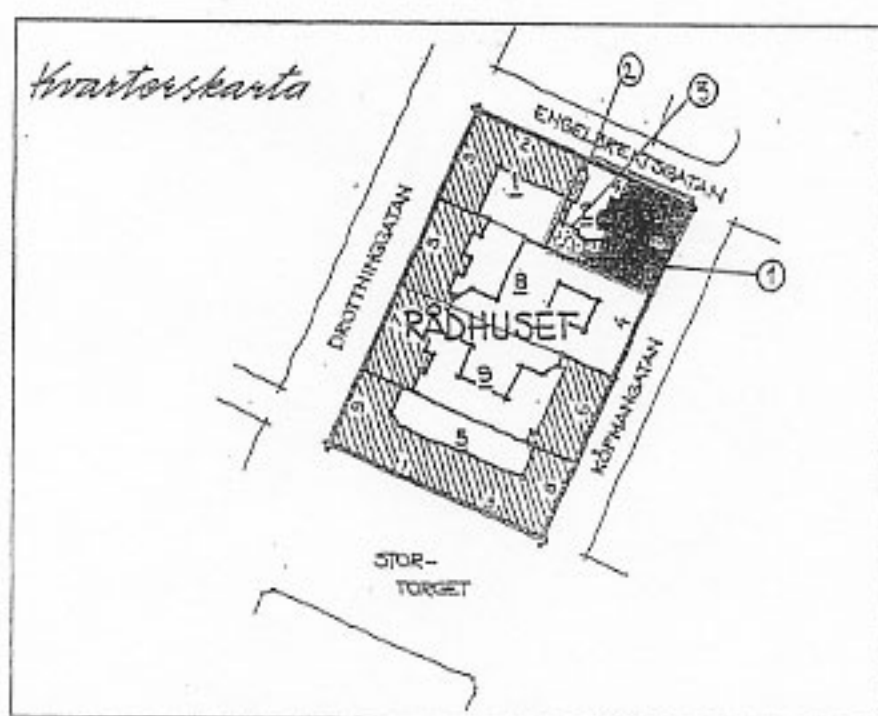
Kontoret i Örebro är i jämförelse med övriga riksbanksbyggnader i landet ett av riksbankens elegantaste kontor, vilket ger Örebro en särställning. Dessutom är byggnaden en av de få representanterna för nybarocken i Örebro.

Ett viktigt historiskt dokument

Riksbankshuset är även ett viktigt historiskt dokument, eftersom det speglar ett expansivt ske- de i såväl Sveriges riksbanks historia som i Örebro stads historia. Kring sekelskiftet expanderade och växte Örebro kraftigt och en rad offentliga byggnader uppfördes varav Riksbankshuset är ett. Byggnaden utgör därtill ett viktigt inslag i stadsbebyggelsen och den känsliga miljön kring slottet.

Sammanfattande bedömning

Riksbankshusets höga arkitekturhistoriska värde, autenticitet, sällsynthet och den historia som byggnaden genom sin existens rent faktiskt berättar gör den sålunda synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde. Byggnaden bör därför förklaras som byggnadsminne enligt 3 kapitlet 1 § Kulturminneslagen.

Kvarterskarta ur Örebro stadsbebyggelse, Bevarandeprogram för innerstadens bebyggelse 1988.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckta källor

Jerk Alton Arkitektkontor AB, Kumla, ombyggnadsritningar.

Örebro läns museums arkiv, Örebro, handlingar, foton och ritningar Dnr 109/88.

Örebro stadsbyggnadskontors arkiv, Örebro, ritningar av Aron Johansson.

Tryckta källor och litteratur

Andersson, Henrik O & Bedoire, F, Bankbyggande i Sverige, Stockholm: Liberförlaget/Arkitekturmuseet 1980.

Arkitektur, 1901:2, *Riksbankens hus i Örebro*, s 19-20 samt plansch 6-7.

Claesson, A, Magnus Dahlander - stadsarkitekt *ur* Från Bergslag och bondebygd 1975, Örebro 1975.

Stadsbyggnadskontoret, Bevarandeprogram för innerstaden, Örebro 1988.

Sveriges riksbank, Riksbankens hus, Stockholm 1976.

Kulturnämnden i Örebro kommun, Stadsbild i Centrum, Kulturhistorisk byggnadsinventering i Örebro del 1 City, Örebro 1973.